

O'ZBEKISTONDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR UCHUN INKLYUZIV TA'LIM

Yusupov Bekzod Ergashevich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti "Pedagogika" kafedrası

bekzod.yusupov.81@bk.ru

Norqulova Risolat Baxromovna

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

"Defektologiya" ta'lim yo'nalishi, 2-kurs, DF-136-23 guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta'lim tizimining hozirgi holati, mavjud imkoniyatlar va duch kelinayotgan muammolar tahlil qilinadi. Ta'limda inklyuziya konsepsiyasining rivojlanishi, davlat tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, maktablar va o'qituvchilar faoliyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan resurslar, kadrlar tayyorlash, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari va ota-onalar bilan hamkorlik masalalari yoritiladi. Maqola natijasida O'zbekistonda inklyuziv ta'limni yanada rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *Inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, O'zbekiston, maxsus ta'lim, qo'llab-quvvatlash xizmatlari, pedagogik kadrlar, ijtimoiy integratsiya, ta'lim siyosati.*

Kirish. Ta'lim insonning asosiy huquqlaridan biri bo'lib, har bir bola uchun teng imkoniyatlar yaratish jamiyat taraqqiyotining muhim mezonidir. Xususan, imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim tizimiga to'liq va samarali integratsiyasi davlatlarning ijtimoiy adolat va insonparvarlik tamoyillarini amalga oshirishdagi ustuvor vazifalardan biridir. Inklyuziv ta'lim — bu barcha bolalarning, jumladan nogironligi yoki boshqa maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalarning umumiy ta'lim muassasalarida birgalikda o'qishini ta'minlovchi yondashuvdir.

O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda. Mamlakatda imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olish huquqini kafolatlash maqsadida bir qator qonunlar qabul qilindi va amaliy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, inklyuziv ta'lim tizimining samaradorligini oshirish uchun maxsus resurslar, malakali pedagog kadrlar, qo'llab-quvvatlovchi xizmatlar va ota-onalar bilan faol hamkorlik zarur. Ushbu maqolada O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimining mavjud holati, duch kelinayotgan muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida amaliy tavsiyalar beriladi.

Adabiyotlar tahlili. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta'lim mavzusida ilmiy va amaliy manbalar ko'plab olimlar, ekspertlar va tashkilotlar tomonidan o'rganilgan. O'zbekiston sharoitida ham ushbu yo'nalishda so'nggi yillarda ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda.

Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi xalqaro miqyosda BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konventsiyasi (2006) hamda UNESCO tavsiyalari asosida shakllangan. UNESCOning "Inklyuziv ta'lim siyosati" hujjatlari (2009) ta'limdagi diskriminatsiyani yo'qotish va barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishni nazarda tutadi. Shuningdek, L.S. Vygotskiyning rivojlanish psixologiyasiga oid nazariy ishlari, inklyuziv ta'limda individual yondashuv va ijtimoiy muloqotning o'zni haqida keng foydalaniladi (Vygotskiy, 1978).

O'zbek olimlari Sattorova (2021), Karimov (2020) va boshqa tadqiqotchilar inklyuziv ta'limning nazariy va amaliy jihatlarini yoritib, mamlakatimizda maxsus ehtiyojli bolalarni umumiy ta'lim muassasalariga qo'shishdagi asosiy muammolar va imkoniyatlarni tahlil qilganlar. Ular o'quv dasturlarining moslashuvchanligi, pedagoglarning maxsus tayyorgarligi yetishmasligi, maktablarda zarur shart-sharoitlarning to'liq yaratilmaganligini ko'rsatadi.

Xalqaro miqyosda Finlyandiya, AQSh, Buyuk Britaniya va Italiya kabi mamlakatlarda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha ko'plab muvaffaqiyatli tajribalar mavjud. Masalan, AQShda IDEA qonuni (2004) Individual Ta'lim Rejalari joriy etish orqali har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlariga mos yondashuvni ta'minlaydi. Finlyandiya esa inklyuzivlik ta'lim sifatining asosiy ko'rsatkichi sifatida qabul qilingan (Halinen, 2016).

Florian va Black-Hawkins (2011) inklyuziv pedagogikaning asosiy tamoyillari haqida gapirar ekan, barchaga moslashuvchan o'qitish usullarining zarurligini ta'kidlaydi. Qo'llab-quvvatlovchi xizmatlarning samarali tashkil etilishi maktabdagi inklyuziv muhitni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun xalqaro tajribalar va ilmiy asoslarni chuqur o'rganish, davlat siyosatini yanada takomillashtirish, pedagoglar malakasini oshirish va maktab infratuzilmasini yaxshilash zarur. Shu bilan birga, ota-ona va jamoatchilikning faolligini oshirish ham muhim ahamiyatga ega.

Natija va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta'lim tizimi rivojlanish bosqichida bo'lib, bir qator ijobiy o'zgarishlar yuz bermoqda. Davlat tomonidan qabul qilingan qonunlar, dasturlar va normativ-huquqiy hujjatlar imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olish huquqini himoya qilishda muhim rol o'ynamoqda. Maktablarda inklyuziv ta'limni joriy etish uchun maxsus o'quv dasturlari ishlab chiqilmoqda, pedagoglar uchun maxsus tayyorgarlik kurslari tashkil etilmoqda.

Biroq, inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirishda bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, maktablarda qo'llab-quvvatlovchi xizmatlarning yetishmasligi, o'qituvchilarning inklyuziv pedagogika bo'yicha malakasi pastligi, zarur sharoit va resurslarning yetishmasligi o'quv jarayonining to'liq inklyuzivligini ta'minlashda to'siq bo'lmoqda. Shuningdek, ota-ona va jamoatchilikning inklyuziv ta'lim haqidagi bilim va tushunchalari cheklanganligi ijtimoiy integratsiyani qiyinlashtiradi.

Xalqaro tajribalar ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning samarali amalga oshirilishi uchun nafaqat qonuniy baza, balki pedagoglar tayyorgarligi, qo'llab-quvvatlovchi xizmatlar, shuningdek, ota-ona va jamoatchilik bilan samarali hamkorlik zarur. Shu bois, O'zbekistonda ham inklyuziv ta'lim tizimini yanada mustahkamlash uchun kompleks yondashuvni joriy etish lozim. Ushbu natijalar asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi: pedagoglarning malakasini oshirish, maxsus xizmatlar tarmog'ini kengaytirish, maktab infratuzilmasini yaxshilash va jamiyatda inklyuzivlik madaniyatini shakllantirish.

Xulosa va takliflar. O‘zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta’lim tizimi rivojlanish jarayonida bo‘lib, davlat tomonidan qabul qilingan qonunlar va dasturlar ta’limda tenglikni ta’minlashga qaratilgan muhim qadamlar hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim orqali nogironligi bo‘lgan bolalar umumta’lim maktablarida o‘qish imkoniyatiga ega bo‘lib, bu ularning ijtimoiy integratsiyasi va shaxs sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi.

Biroq, tizimni yanada samarali qilish uchun pedagoglarning maxsus tayyorgarligi, qo‘llab-quvvatlovchi xizmatlarning kengaytirilishi, maktab infratuzilmasining yaxshilanishi va jamiyatning inklyuziv ta’limga bo‘lgan munosabatini o‘zgartirish kabi muhim yo‘nalishlarda ishlar olib borilishi zarur. Shu tarzda O‘zbekiston inklyuziv ta’lim sohasida xalqaro standartlarga yaqinlashib, barcha bolalar uchun teng va sifatli ta’lim muhitini yaratishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-yanvardagi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
2. Sattorova, N.Sh. (2021). *Inklyuziv ta’lim: nazariy asoslar va metodik yondashuvlar*. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
3. Karimov, S. (2020). Maktab ta’limida inklyuziv yondashuvlarning amaliyoti. *Pedagogika fanlari jurnali*, 3, 45–50.
4. UNESCO. (2009). *Policy Guidelines on Inclusion in Education*. Paris: UNESCO Publishing.
5. Individuals with Disabilities Education Act (IDEA), 2004. U.S. Department of Education.
6. Yusupov B., Uchqunova M. CHILDREN WITH MENTAL RETARDATION: PEDAGOGICAL APPROACHES AND DEVELOPMENT IN EDUCATION //Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations. – 2025. – T. 1. – №. 2. – C. 171-175.
7. Yusupov, Bekzod, and Risolat Norqulova. "FACILITIES OF INCLUSIVE EDUCATION FOR DISABLED CHILDREN AND THEIR PARENTS IN CITIES AND VILLAGES." *International Journal of Artificial Intelligence* 1.2 (2025): 419-423.
8. Yusupov, B., & Uchqunova, M. (2025). WAYS OF TRAINING STUDENTS TO USE INFORMATION TECHNOLOGIES AND INCREASE THEIR EFFICIENCY. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 415-418.